

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIV

MERSİN
2006

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIV

© 2006 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi TÜBİTAK - ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY
Tel: 0532 747 57 72

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2006

İçindekiler/Contents

Muzaffer Demir	
<i>Arkaik ve Klasik Dönemde Tymnes Adlı Kariyalılar Üzerine Yeni Düşünceler</i>	1
Figen Çevirici	
<i>Polyksena'nın Kurban Edilmesi Mitosu'nun Antik Metinlerde ve Arkeolojik Materyaller Üzerinde Değerlendirilmesi</i>	23
Erkan Alkaç	
<i>Tarsus Müzesinde Bulunan Bir Grup Lekythos</i>	53
Murat Arslan	
<i>Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar ve Gerçekler</i>	71
Deniz Kaplan	
<i>Korykos Antik Kenti'nin ve Kilikia Bölgesi'nin Korinth Sütun Başlıkları</i>	89
Mustafa Adak	
<i>Batı Toroslar'da Yerel Ayaklanmalar ve Eşkıyalık</i>	113
İdil Üçer Karababa	
<i>Roma Dönemi Tören Alaylarının Kent Dokusuna Etkileri: Roma ve İstanbul'daki Zafer Alayları</i>	127
Lale Özgenel	
<i>Antik Yunan Konut Yazını: Kaynaklar, Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme</i>	149

OLBA Dergisi; 2006 yılından itibaren TUBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaya başlamıştır.

Yayın İlkeleri

OLBA; Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi süreli bilimsel yayınıdır. Yılda 2 sayı yayınlanır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Dergi; Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Bizans Sanat Tarihi kapsamında orijinal sonuçları içeren makaleleri yayınlar. OLBA'da yayınlanması istenen makalelerde aşağıdaki şartlar aranır:

1. OLBA her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi OLBA'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
  - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp disket ya da CD'ye kaydedilerek, figürleriyle birlikte iki nüsha olarak teslim edilmelidir;
  - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
  - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.

4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa ve (varsa) levha ya da resim sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için):

Richter 1977, 162, Res. 217

Dipnot (Makaleler için):

Oppenheim 1973, 9, Lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inscripfen aus dem Museum von Denizli”,
Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.

7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Dijital ortamda yollanacak figürlerin numarası belli olmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.

8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.

9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 30 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 20 adet civarında olmalıdır.

10. Makaleler Türkçe, İngilizce ve Almanca olabilir. Makalelerde, biri Türkçe olmak üzere, yaklaşık 200 kelimedenden oluşan iki dilde özet, iki dilde makale başlığı ve yine iki dilde anahtar kelimeler bulunmalıdır.

BATI TOROSLAR'DA YEREL AYAKLANMALAR VE EŞKIYALIK

Mustafa ADAK*

Zusammenfassung

Lokale Aufstande und Rauberunwesen im Westlichen Taurus

Aktivitaten von Rauberbanden sind in den westlichen Taurusregionen Lykien, Pisidien, Pamphylien, Isaurien und der Kietis wahrend der gesamten Antike bezeugt. Der gebirgige Landescharakter kam einer solchen Beschaftigung gewiŐ entgegen. Zu einer ernsthaften Bedrohung wurde das Rauberunwesen aber meist erst in Zeiten, in denen die staatliche Macht abnahm oder ganz fehlte. Damit ging auch eine Verschlechterung der ökonomischen Situation der Bergbewohner einher. Repressalien durch staatliche Autoritaten riefen lokale Aufstande hervor. Diese waren nicht separatistisch motiviert, sondern vielmehr eine Reaktion auf die korrupte Verwaltung. Diese Verallgemeinerung wird für die hellenistische und römische Zeit mit einigen Fallbeispielen beleuchtet.

Schlüsselwörter: Taurusgebirge, Rauberunwesen, lokale Aufstande, staatliche Autoritat

zet

Bati Toros'larda eŐkiyalık faaliyetlerine tüm İlkaą boyunca rastlanmaktadır. Bölgenin fiziki yapısı böyle bir oluŐumu teŐvik etmekteydi. Kentlerin ve devletlerin etkili bir şekilde kontrol edemediąi zor geçit veren daąlar, kanun dıŐı yaŐama srklenenlere yeterince sıąınak imkânı tanımaktaydı. Bölgede büyük bir devlet gücü bulunduąunda, eŐkiyalıąın azaldıąına; devlet gücünün azaldıąında veya anarŐik dönemler yaŐandıąında ise, eŐkiyaların örgütlenerek tehlikeli bir gücü oluŐturduklarına tanık olunmaktadır. Kaynaklarda eŐkiyalık faaliyetleri olarak gösterilen yerel ayaklanmalar; yozlaŐmıŐ devlet organlarının daą halklarına düzenledikleri baskıya tepki olarak algılanmalıdır. Bu genelleme için Helenistik ve Roma dönemlerinden birkaç örnek sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bati Toroslar, eŐkiyalık, yerel ayaklanmalar, devlet otoritesi

---

* Prof. Dr. Mustafa Adak, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiaą Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya - TÜRKİYE.

Taş üzerine yazılmış belgeler antik dönemin siyasi ve ekonomik yapısının yanı sıra günlük hayata ilişkin içerdikleri sayısız bilgiyle Eskiçağ tarihinin birinci elden kaynaklarıdır. Bunların içinde en basit mezar yazıtları bile önemli bilgiler taşımaktadır. Bu duruma örnek olarak, Pisidya bölgesinde (Isparta ve Burdur illeri) ele geçen iki yazıtı gösterebiliriz:

- 1) *Aurelius Patrokles ve Douda (bu mezarı), Sousos'un orman korumacılığı yaparken eşkıyalar tarafından katledilen oğlunun anısına (yaptırdılar).¹*
- 2) *Selam, ey yolcu! Aurelius Eirenaius askeri görevini şerefli bir şekilde yaptı, birçok eşkıyayı kendi elleriyle öldürdü ve Likya'nın Limyra kentinde kendi eceliyle vefat etti. Kardeşleri Papias ve Teimias ... bu boş mezarı (kenotaphion'u) onun anısına yaptırdılar.²*

Bu iki belge, her ne kadar birbirlerinden 200 km uzakta bulunmuş olsa da, birden çok ortak noktaya sahiptir. Anılan şahısların ikisi de kamu görevlisiydi. Birisi, Antiokheia'nın egemenlik sahasına ait olan Sultan Dağları'ndaki ormanları korumaktaydı ve bu görevi sırasında eşkıyaların kurbanı olmuştu. Diğeri ise, çeşitli Pisidya ve Likya kentlerinin, emniyet amacıyla kurdukları milis birliklerinde para karşılığında hizmet etmişti.³ Bu milislerin sık sık eşkıyalara karşı mücadele verdikleri anlaşılmaktadır. Mesleğinde başarılı olan Eirenaius, sayısız eşkıyanın canına okumasıyla ün yapmıştı. Kentlerin bu tür eşkıya avcılarına rağbet gösterdikleri ortadadır. Eirenaius, memleketinden uzaklarda, Limyra kentinde vefat etmiştir. Onun anısına, memleketinde boş bir mezar anıtı diken kardeşleri, Eirenaios'un eşkıyalarla mücadele ederken değil de, doğal bir ölümlle hayatını yitirmesinden dolayı gurur duymaktadır. Ayrıca bu iki yazıttan, kentlerin eşkıyalara karşı çeşitli önlemler aldığı sonucu da çıkarılabilir.

¹ Robert 1965, 99: Αὐρ. Πατροκλῆς καὶ Δουδα Σούσου υἱῷ ὀροφύλακι ἰσφαγέντι ὑπὸ ληστῶν μνήμησ χάριν. Yazıt, 1884 yılında Pisidya Antiokheia'sının (Yalvaç) güneydoğusunda, Doğanhisar yakınlarında bulunmuş ve Sterret 1888, No. 156'da yayımlanmıştır; ayrıca bkz. Wörrle 1979, 96 dn. 78; Wolff 2003, 118. Doğanhisar'a bir saatlik mesafede yer alan Karaağaç'ta Attalos adında başka bir orman bekçisinin mezar yazıtı ele geçmiştir: Jonnes 2002, 100vd. n. 509. Söz konusu görevliler hakkında ayrıca bkz. Brélaz 2005, 157-171.

² Smith 1887, 266 no. 57; Ramsey 1895, 328, no. 133; IGR IV 886: Χέρετε παροδεῖται. [A]ὐρ. Εἰρηναῖος εἰστρατιώτης ἐστρατεῦσεν ἐνδόξως, πολλοὺς ὤλεσε ληστὰς διὰ χιρῶν, ἐτελεύτησεν ἐν Λυκίᾳ Λιμύροις εἰδίῳ θανάτῳ. οἱ [ἀ]δελφοὶ αὐτοῦ Παπίας καὶ Τειμίας οἱ Ἀπολλωνίου τοῦ Συριχε[-] τὸ κενοτάφιον μνήμησ χάριν ἐποίησεν. Kşl. Shaw 1991, 358.

³ Bu tür milis görevlilerine δωγύτης (takipçi) ismi verilmekteydi: Robert 1937, 101-110; Wörrle 1988, 149; Riess 2001, 207vd.; Feld 2005, 181; Brélaz 2005, 145-157.

Birbirlerini tanımayan iki mezar sahibinin bir diğerk ortak noktası ise, İ.S. 3. yüzyılda yaşamış olmalarıdır. Bu yüzyıl tam bir kriz dönemi idi. Atlantik Okyanusu'ndan Fırat Nehri'ne kadar uzanan bir bölgeye hükmeden Roma İmparatorluğu, sınırlarını Sasaniler'e ve hızla çoğalan Germen kabilelerine karşı koruyamaz hale gelmiş, içerdeyse enflasyon ve ekonomik çöküşe maruz kalmıştı. Bu bunalımdan kurtulmak için yeni gelir kaynakları arayan merkezi yönetim, eyalet halklarını çeşitli vergi ve angarya uygulamalarıyla zor duruma düşürmüştü. Asırlar boyunca oldukça hümanist bir eyalet politikası izleyen Roma yönetimine karşı güvenlerini kaybedenlerin bir kısmı, düzenli hayatlarını terk edip eşkıya olmuşlardır. Aslında tüm Akdeniz Havzası'nda cereyan eden bu gelişmeyi, elimizde görece daha fazla veri bulunduğu için Batı Toros'larda daha yakından takip edebilmekteyiz.

Yozlaşmış devlet organlarına karşı tepki niteliği de taşıyan eşkıyalık faaliyetleri, 3. yüzyılın son çeyreğinde büyük boyutlara ulaşmıştı. Özellikle Isauria ve Pisidya halkları bu isyanların önderleriydi. 278 yılında Palfuerius Lydius liderliğinde bir eşkıya ordusunun Kremna kentini ele geçirmesi, eşkıyaların toplumu hangi boyutta tehdit ettiğine dair iyi bir örnektir. Başka yerlerden bölgeye getirilen Roma birlikleri, tam bir yıl süren zahmetli kuşatmadan sonra kenti eşkıyalardan ancak kurtarabilmişlerdir. Kuşatma sırasında yapılan rampanın izlerini Kremna öreninde bugün bile görmek mümkündür.⁴ Savunma duvarlarıyla korunan kentlere genelde gücü yetmeyen eşkıyaların kırsal kesime de ne kadar zarar verdikleri, Elmalı Kasabası'nın doğusunda, Ovacık Hisarı'nda bulunan bir grup yazıt sayesinde çok net anlaşılmaktadır.⁵ Bu yazıtlar, kalenin emniyetinden sorumlu olan Hermaios ile oğlu Kiliortes'in eşkıyalara karşı verdikleri sert mücadeleyi anlatmaktadır. Yazıtların birisinde Hermaios, Termessos halkı tarafından yüceltilerek övülmektedir (A 2):

Kent için çaba gösteren o, kalsın!
Barış için çaba gösteren o, kalsın!
Böylesi, kentin yararına olacaktır!
Eşkîyaları defeden ona, bir onurlandırma!
Asil eşkıya avcısı o, kenti korusun!
Eşkîyaları mahveden o, kenti korusun!
Kentin intikamını alan o, kenti korusun!
Kenti defalarca savunan o, kentte kalsın!

⁴ Mitchell 1995, 177-218; 1999, 155-175; Davies 2000, 151-158.

⁵ Balance – Roueché 2001, 87-112; ayrıca bkz. Zimmermann 1996, 265-267; Mitchell 1999, 159 vd.; Feld 2005, 128-137.

Annona'yı ... gönderen o, kentte kalsın!
 Barış için çaba gösteren o, kalsın!
 Hermaios kalsın! Askoureus'un oğlu, kalsın!
 Askoureus'un oğlu Hermaios, eşkıya avcısı, yaşadığımız sürece!
 Yaşayabilmemiz için, kalsın!
 Vali'nin emri üzerine, kalsın!
 Kenti defalarca kurtaran o, kalsın!
 Kente yiyecek gönderen o, kalsın!⁶

Bu coşku dolu sözlerle halk, Hermaios'a, yöreyi eşkıyalardan temizleyip onları büyük bir beladan kurtardığı için minnettarlığını açıkça ifade etmektedir. Bu görev, Roma birliklerinin yeterince emniyet sağlayamadıkları için, İ.S. 3. yüzyılda artık Hermaios'un temsil ettiği yerel güçlere düşmüştür.

Eşkıyalık, Batı Toros'larda aslında tüm İlkçağ boyunca var olan bir olgudur. Bölgenin fiziki yapısı böyle bir oluşumu kuşkusuz teşvik etmekteydi. Kentlerin ve devletlerin etkili bir şekilde kontrol edemediği zor geçit veren dağlar, kanun dışı yaşama sürüklenenlere yeterince sığınak imkânı tanımaktaydı. Bölgede büyük bir devlet gücü bulunduğu, eşkıyalığın azaldığına; anarşik dönemler yaşandığında ise, eşkıyaların örgütlenerek tehlikeli bir güç oluşturduklarına tanık olunmaktadır. Bu genellemeyi birkaç örnekle somutlaştırabiliriz.

Batı Toros halkları, özellikle İ.Ö. 3. yüzyıl ile 2. yüzyılın ilk yarısında, daha önce görülmemiş bir refah düzeyine ulaştı. Bu gelişmenin olasılıkla en önemli nedeni, Mısır (Ptolemaios'lar) ve Suriye (Seleukos'lar) krallıklarının, Toros'ların insan gücü ve doğal kaynaklarından geniş ölçüde

⁶ Balance – Roueché 2001, 109 vd.:

ó υπέρ τῆς πόλεως ἐπιδημεῖτω.
 ó υπέρ τῆς εἰρήνης ἐπιδημεῖτω.
 το[ῦ]το συμφέρει τῇ πόλει[ι].
 ψήφισμα τῷ ληστοδ[ει]ώκτῃ.
 ó εὐγενῆς λη[σ]τοδειώκτῃς τὴν π[ό]λιν φρουρεῖτω.
 ó ληστὰς φονεύσας τὴν πόλιν φρουρεῖτω.
 ó ἐκδεικῆσας τὴν πόλιν τὴν πόλιν φρουρεῖτω.
 ó πολάκι[ς] ἐκδεικῆσας τὴν π[ό]λιν ἐπιδημεῖτω.
 ó ἀ[ν]ώννας ΕΝΝΕΣΑ[.] πέμψας ἐπιδημεῖ[τω].
 ó υπέρ τῆς [ε]ιρή[ν]η[ς] ἐπιδημεῖτω.
 Ἐ[ρ]μαι[ι]ος ἐπιδημεῖ[τω]. ó υἱ[ὸ]ς Ἀσκουρέως ἐ[πι]δημεῖτω.
 Ἐρμαιος Ἀ[σ]κ[ου]ρέως ληστοδειώκτῃς ἕως ζῶμεν.
 Κατὰ τὴν κέλευσιν τοῦ ἡγουμέν[ο]υ ἐπιδημεῖ[τω].
 ó π[ο]λάκις σφάσας τὴν πόλιν ἐπιδημεῖ[τω].
 ó τροφὰς τῇ πόλει πέ[μ]ψας ἐπιδημεῖτω.

yararlanmasıydı. Birbirleriyle sürekli savaş halinde olan bu hanedanlıklar büyük ordu ve filoları bulundurmamak zorundaydı. Savaş sanatında takdir gören Batı Toros sakinleri, bu ordularda – iyi para karşılığı – hizmet edip, belli bir miktar servet edinince tekrar memleketlerine dönmektedir. Yurtlarını terk etmeyenler ise, bölgenin doğal zenginlikleri sayesinde iyi bir şekilde yaşamlarını sürdürmekteydi. Burada öncelikle Toros'ların sedir ve ardıç ormanlarını anmak gerekir. Bu ağaçlar, gerek gemicilikte, gerekse büyük bina inşaatlarında kullanıldıklarından, mükemmel bir gelir kaynağı oluşturmaktaydılar. Ağaçlar, akarsular yoluyla Toros'lardan limanlara indirilerek Suriye, Mısır ve başka yerlere ihraç edilmekteydi.⁷ Dışarıya pazarlanan ürünlerin başında ise zeytinyağı ve şarap gelmekteydi. Belli yöreler belli ürünleri üretmeye odaklanmıştı. Örneğin, Selge'liler *styrax/storax* ağacından elde ettikleri reçine, bazı bitki yağları ve merhemlerle önemli gelir kaynakları oluşturmuşlardır.⁸ Göksu Vadisi'nde ve Doğu Likya'da yetişen safran, Akdeniz Havzası'nın en kalitelisi olarak kabul görmekteydi.⁹

Mısır ve Suriye'nin siyasi ve ekonomik çöküşü Toros halklarını da zor duruma düşürmüş, halk yeni geçim kaynakları bulamadığı için eşkıyalığa başvurmuştu. Augustus'la birlikte genel barışın oluşturulmasına kadar geçen süre tam bir kaos ve anarşi dönemi idi. Doğu Akdeniz Havzası'nda herhangi bir siyasi otorite bulunmadığı için bu boşluğu “Kilikya Korsanları” doldurdu. Tüm Batı Toros'lar bir eşkıya yatağı oldu. Denize açılan bu eşkıya gurupları, gasp ettikleri özgür insanları ve ele geçirdikleri diğer ganimetleri Side ve Delos gibi liman kentlerinde satarak Akdeniz'in kâbusu haline almışlardı.¹⁰ Bu nedenle Kilikya'lı sözcüğü artık korsan ve eşkıya ile birlikte anılmaktaydı. Hâlbuki yörede korsanlığı meslek edinenlerin hepsi Kilikya'lı değildi, içlerinde birçok Isauria'lı, Pamfilya'lı, Pisidya'lı ve Doğu Likya'lı da vardı.¹¹ Bu korsanlar örgütlenerek, kentleri bile kendi himayeleri altına alabiliyordu. Buna en iyi örnek, bir “eşkîya devleti” kurmuş olan korsan Zeniketes'tir.

⁷ Bu olgu özellikle L. Robert tarafından defalarca vurgulanmıştır: Robert 1937, 505 vd.; 1978, 15; 1980, 67-69; 1987, 519.

⁸ Reçine tütsü olarak kullanılıyordu ve dışarıya pazarlanıyordu. Büyük ilgi gören başka bir ürün, *Selgiticum* ismini taşıyan bir bitki yağıydı: Lange 1986, 79-85; Nollé – Schindler 1991, 26 dn. 35.

⁹ Sallust, hist. II fr. 2.81 (Maurenbrecher); Diosk. I.26; Plin., nat. hist. 21.31; Ethymologicum magnum, s.v. Κωρύκιον. Ayrıntılı bilgi için bkz. Keyser 1997, 72vd.

¹⁰ De Souza 1999, 97-148.

¹¹ “Kilikya” Korsanları'nın etnik yapısı hakkında bkz. Rauh 1997, 263-283.

Geçmişini bilmediğimiz bu şahıs İ.Ö. 81 civarında, Olympos, Phaselis ve Attaleia dâhil olmak üzere tüm Doğu Likya ve Batı Pamfilya'yı ele geçirdi. Büyük bir filo ve orduya sahip olan Zeniketes, Musa Dağı'nda 750 m yükseklikte kurulmuş olan Olympos kentini kendisine başkent yaptı. Bu müstahkem yerleşimden tüm Antalya Körfezi'ni ve Finike Körfezi'nin bir kısmını kontrol edebiliyordu. Zeniketes ve adamları Musa Dağı'ndan, batıdan gelen gemileri henüz Gelidonya Burnu'na varmadan görebiliyor ve gereken tedbirleri alabiliyorlardı. Bölgeyi zorbalıkla ele geçiren Zeniketes, kendisini bir kral olarak görmekteydi ve bu unvanıyla Dodona'da bulunan Zeus Kutsal Alanı'na tanrı için bir *strigilis* adadı. Roma orduları bu eşkıya devletlerini yok etmek için geldiklerinde, Zeniketes filosuyla korunaklı Kilikya'ya kaçacağı yerde, başkentini savunmayı yeğleyerek öldü (İ.Ö. 77). Strabon, disiplinli Roma ordusu karşısında yenileceğini anlayan Zeniketes'in kuşatma sırasında kendisini ve tüm ailesini ateşe verdiğini söylemektedir. Ancak, antik yazarların, eşkıyaların sonlarını hep birbirine benzer şekilde aktarmalarından dolayı, bu bilgiye kuşkuyla yaklaşmak gerekmektedir.¹² Zeniketes'in kendisini ve kentini savunurken öldüğü daha gerçekçi görünmektedir. Zeniketes'in başkent seçtiği Musa Dağı'ndaki Olympos kenti, ekibimiz tarafından Harnupluyurt Mevkii'nde saptanmıştır.¹³

Kaos dönemlerinde eşkıyalığın yoğunlaşmasına dair başka bir örnek ise, Likya'nın İ.S. 43 yılında Roma Eyaleti'ne dönüştürülmeden önce yaşadığı buhrandır.¹⁴ Soylular arasındaki iktidar kavgaları savaşa dönüşmüş, böylece siyasi kurumlar işleyemez hale gelmiştir. Bu iç savaşın yarattığı kargaşa ortamında, mallara el koyulduğu, kısımlar ve sürgünlerin yaşandığına dair belgeler mevcuttur. Bütün bu olaylara bağlı olarak bölgede büyük sıkıntı yaratan bir eşkıyalık ve talan hareketi başlamıştır. Roma, olaylara uzun süre seyirci kaldıktan sonra, Likya'daki anarşik durumu sona erdirmek için bölgeye askeri müdahalede bulunmuştur. Yetenekli senatör Quintus Veranius'un emrinde olan Roma birlikleri, Likya'lının direnişini kırarak bölgeyi tamamen eşkıyalardan temizlemeyi başarmıştır.¹⁵ Likya'da İ.S. 43-48 yılları arasında vali olarak görev yapmış ve bölgeyi düzenlemiş olan Quintus Veranius, kendi mezar yazıtında, Likya'daki sayısız yeri ele geçirmiş ve kısmen tahrip etmiş olmasının yanı sıra bölgeye huzur ve

¹² Grünwald 1999, 231-236.

¹³ Adak 2004, 27-51.

¹⁴ Adak 2002, 132vd.

¹⁵ Adak 2003, 183-193.

barış getirmiş olmasıyla övülmektedir.¹⁶ Bu kuşkusuz büyük bir başarıydı, çünkü bundan sonraki 150 yıl boyunca Likya'nın hiçbir yerinde eşkıyalık faaliyetlerine rastlanmamaktadır.

İ.S. 1. ve 2. yüzyıl bir barış dönemi idi. Roma İmparatorluğu, güçlü iktidarıyla emniyeti sağlıyordu. Birçok bilim adamı, Roma Barışı'nın (*pax romana*) yaşandığı bu iki yüzyılı insanlık tarihinin en talihli dönemi olarak kabul etmektedir. Bu dönemde Batı Toros'larda bile eşkıyalık kaybolup gitmiş gibi görünmektedir. Hatta, haydutluklarıyla ünlü olan Dağlık Kilikya ve Isauria sakinleri bile bu yüzyıllarda uysallaşarak, rahat bir kent hayatına alışmışlardır.¹⁷

Bölgede, eşkıyalığın tekrar ortaya çıktığına dair ilk belge, İmparator Commodus'un 190 yılında Kuzey Likya kenti olan Bubon'a yazdığı mektuptur.¹⁸ Bu mektupta, İmparator Bubon'luları gösterdikleri cesareten dolayı tebrik etmekte ve kente çeşitli haklar tanımaktadır. Çünkü Bubon'lular, herhangi bir güçten yardım almaksızın, kendi başlarına bölgeyi tehdit eden bir eşkıya çetesini ele geçirmiş, eşkıyaların bir kısmını çarpışma sırasında öldürmüş, diğerlerini ise esir alarak hak ettikleri cezayı vermişlerdir. Bu belgeden, Roma otoritesinin artık emniyeti sağlayamadığı ve kentlerin eşkıyalara karşı yalnız bırakıldıkları anlaşılmaktadır.

Bu kısa tarihi bakıştan sonra, eşkıyalığın ortaya çıkma nedenleri araştırıldığında itiraf edilmelidir ki, insanların hangi nedenlerden dolayı eşkıyalık yaptıkları konusunda antik kaynaklar somut bilgiler vermemekte ve eşkıyalar kişi olarak muğlâk kalmaktadır. Hatta eşkıya diye adlandırılan her kişinin gerçekten eşkıya olup olmadığından bile emin olamıyoruz. Romalılar, isyankârlar da dâhil olmak üzere, kendi kurdukları düzene karşı gelen herkese "eşkıya" (*latro*) damgasını vurmaktaydı.¹⁹

Başta yoksulluk olmak üzere, ekonomik nedenlerin insanları eşkıyalığa ittiği evrensel bir olgudur. Fakat bunun dışında başka faktörlerin de rol oynadığı kesindir. Son yıllarda araştırmacılar, yarı göçebe bir hayat süren dağ sakinleriyle ovada yaşayan kentliler arasındaki doğal ikileme dikkat

¹⁶ Şahin – Adak 2006, 63-79.

¹⁷ Lenski 1999, 413-465; Feld 2005, 201.

¹⁸ Yazıt ve yorumu için bkz. Schindler 1972, 11 vdd. No. 2; Wolff 2003, 118-121; Brélaz 2005, 300-303.

¹⁹ Grünwald 1999, 2 vd.; Riess 2001, 49-62.

çekmektedir.²⁰ Özgürlüklerine düşkün olan dağ sakinleri, kentlerin etkili denetimi altına girmekten kaçınıyordu. İhtiyaçlarını da kentlere inerek talan yoluyla almayı yeğlemekteydi. Buna dair antik kaynaklar bazı bilgiler vermektedir. Tarihçi Sallustius ve coğrafyacı Strabon, Batı Toros'ların doğusunu iskân eden Isauria ve Dağlık Kilikya sakinlerinin göçebe hayat sürdüklerini, tarla ekip biçmekten nefret ettikleri için ovalık bölgelere saldırdıklarını ve oralardan yiyecek temin ettiklerini not ederler. Her iki yazar için bu dağlılar medeniyetten yoksun eşkıyalardır.²¹

Batı Toros'larda da benzer bir durum söz konusudur. Doğu Likya ile Pisidya sınırları arasında, yine bir dağ kavmi olan Solym'ler yaşamaktaydı. Bunların, Phaselis gibi kıyıda bulunan kentlere ne şekilde zarar verdiklerini antik yazar Arrianos anlatmaktadır: Büyük İskender Milyas bölgesini (Elmalı Ovası) ele geçirdikten sonra, oraya kendisini “*altın bir taçla taçlandırmak ve dostluklarını bildirmek üzere Phaselis'ten elçiler geldi. İskender (Aleksandros) ise, hem Phaselis'lilere hem de Lykia'lılara kentlerini, bu amaç için gönderilmiş olan adamlarına teslim etmelerini emretti. Bunun üzerine hepsi de teslim oldular. Kendisi de kısa bir süre sonra Phaselis'e gelerek Pisidya sınırında kurulmuş ve güçlü bir surla çevrilmiş olan kalelerinden saldırarak tarlada çalışan Phaselis'lilerin ürünlerini yağmaladıklarından yakınılan barbarları, Phaselis'lilerin isteği üzerine ele geçirdi*”.²² Burada Phaselis'lilerin tek başına üstesinden gelemedikleri bir sorun dile getirilmektedir: Solym'ler, periyodik sürelerle Kesme Boğazı'nı ve başka geçitleri aşarak ova sakinlerinin ürünlerini talan edip tekrar dağlara çekilmekteydi. Phaselis'liler, büyük bir orduyla gelen İskender'i fırsat bilip, onu bu dağlıların üstüne gönderdiler. Diodoros (17.28) ise, yağmalamayı hayat tarzı edinen bu “barbarlar” hakkında daha ayrıntılı bilgi vermektedir: Yörenin en büyük dağ yerleşimi Mnara'ydı. Bu yerleşim sarp bir kaya üzerine kurulmuş olup “*korunaklılığı ve sağlamlığı ile dikkat çekmekteydi*”. Mnara'lılar, Makedon ordusunun destek

²⁰ Shaw 1984, 31 vd.; 1990, 199-233; 237-465; Hopwood 1999, 240 vd.; Lenski 1999, 446 vd.; Riess 2001, 89.

²¹ Sallust Hist. II (Maurenbrecher); Strabon 12.6.2; kşl. Mitchell 1999, 157.

²² Arr. an. I.24.5-6: καὶ ἐν ταῦθα Φασηλιτῶν πρέσβεις ἦκον περὶ φιλίας τε καὶ χρυσῶ στεφάνῳ στεφανῶσαι Ἀλέξανδρον· καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐπικηρυκεύομενοι ἐπρέσβευον Λυκίων τῶν κάτω οἱ πολλοί. Ἀλέξανδρος δὲ Φασηλίτας τε καὶ Λυκίους παραδοῦναι τὰς πόλεις τοῖς ἐπὶ τοῦτο στελλομένοις ἐκέλευσε· καὶ παρεδόθησαν ξύμπασαι. αὐτὸς δὲ ὀλίγον ὕστερον ἐς τὴν Φασηλίδα παραγενόμενος συνεξαίρει αὐτοῖς φρούριον ὄχυρόν, ἐπιτετειχισμένον τῇ χώρᾳ πρὸς Πισιδῶν, ὅθεν ὀρμώμενοι οἱ βάρβαροι πολλὰ ἔβλαπτον τῶν Φασηλιτῶν τοὺς τὴν γῆν ἐργαζομένους. Krs. Takmer 2002, 50.

birliklerine saldırmaya cesaret etmişler, hatta birçok köle ve yük hayvanı ele geçirmişlerdi. Buna öfkelenen İskender, Mnara'yı kuşatma altına alır. *“Ne var ki, cesaretleri takdire şayan Marmara'lılar, yerleşim alanlarının korunaklılığına da güvenerek bu kuşatmaya korkusuzca göğüs germişlerdi. Aleksandros'un saldırılarıyla Marmara'luların direnişleri iki gün boyunca aralıksız sürmüştü; ama, kralın kayalığı ele geçirilmeden çekilmeyeceği aşikâr bir hal almıştı. Marmara'nın yaşlıları güçleri tükenmek üzere olan gençlere ilkin, henüz imkânı varken Aleksandros'la anlaşmayı salık vermişler; ama, onların öğütlerine kulak asmayan gençlerin, teslim olmaksansa vatanın özgürlüğü için ölmeyi onur saydıklarını söylemeleri üzerine onlara, eli silah tutanların çocukları, kadınları ve yaşlıları öldürdükten sonra gece vakti kuşatmayı yararak yakındaki dağlık alana kaçmaları çağrısında bulunmuşlardı. Bu konuda fikir birliğine varan gençlerden her biri, en sevdikleri yiyecek ve içeceklerin son kez tadına varabilmek için aileleriyle birlikte kendi evlerine çekildiler. Ne var ki, sayıları topu topu altı yüz kişi kadar olan bu gençler, tehlikenin üstesinden gelebilmek için yakınlarını kendi elleriyle öldürmeye elleri varmadığından, içindekilerle birlikte evlerini ateşe vererek alevler arasından ormanlık alana kaçmaya karar verdiler. Aldıkları ortak kararları yerine getirerek herkesi kendi ocaklarına gömdükten sonra, kendileri de henüz gece vaktiyken düşman kuşatmasını yararak dağlık alana kaçtılar”.* Burada ve başka kaynaklarda verilen bilgiler doğrultusunda, Mnara'luların bu kaya yerleşimi Kavak Dağı'ndaki örenle eşleştirilmektedir.²³

²³ Diodoros 17.28 vdd: τῆς γὰρ Λυκίας περὶ τὰς ἐσχατίας πέτραν μεγάλην ὀχυρότητι διαφέρουσαν ὄκουν οἱ Μαρμαρεῖς ὀνομαζόμενοι, οἵτινες παριόντος Ἀλεξάνδρου τὸ χωρίον ἐπέθεντο τοῖς κατὰ τὴν οὐραγίαν Μακεδόσι καὶ συχνοῦς ἀνελόντες πολλὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὑποζυγίων ἀφήρπασαν. ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς συνεστήσατο πολιορκίαν καὶ πᾶσαν εἰσεφέρετο σπουδὴν βίᾳ κρατῆσαι τοῦ χωρίου. οἱ δὲ Μαρμαρεῖς ἀνδρεία διαφέροντες καὶ τῆ τῶν τόπων ἐρμυνητότητι πιστεύοντες ὑπέμενον εὐρώστως τὴν πολιορκίαν. ἐπὶ μὲν οὖν ἡμέρας δύο συνεχεῖς ἐγίνοντο προσβολαὶ καὶ φανερὸς ἦν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀποστησόμενος ἕως ἂν ἔλη τὴν πέτραν. οἱ δὲ πρεσβύτεροι τῶν Μαρμαρέων τὸ μὲν πρῶτον συνεβούλευον τοῖς νέοις παυσαμένοις τῆς βίας ἐφ' οἷς ἦν δυνατόν συλλυθῆναι πρὸς τὸν βασιλέα· οὐ πειθομένων δ' αὐτῶν, ἀλλὰ πάντων φιλοτιμιμμένων συναποθανεῖν τῆ τῆς πατρίδος ἐλευθερία παρεκάλεσαν αὐτοὺς τέκνα μὲν καὶ γυναῖκας καὶ τοὺς γεγηρακότας ἀνελεῖν, αὐτοὺς δὲ τοὺς δυναμένους διὰ τῆς ἀλκῆς σώζεσθαι νυκτὸς διὰ μέσων τῶν πολεμίων διεκπεσεῖν καὶ καταφυγεῖν εἰς τὴν πλησίον ὄρεινῆν. συγκатаθεμένων δὲ τῶν νέων καὶ προσταζάντων κατ' οἰκίαν ἐκάστους μετὰ τῆς συγγενείας ἀπολαύσαντας τῶν προσηνεστάτων βρωτῶν τε καὶ ποτῶν ὑπομείναι τὸ δεινὸν ἔδοξε τοῖς νέοις, οὓσιν ὡς ἐξακοσίοις, τοῦ μὲν φονεύειν τοὺς προσήκοντας ἀποσχέσθαι, τὰς δ' οἰκίας ἐμπρῆσαι καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἐκχυθέντας εἰς τὴν ὄρεινῆν ἀποχωρῆσαι. οὗτοι μὲν οὖν τὰ δεδογμένα συντελέσαντες ταῖς ἰδίας ἐστίαις ἐκάστους ἐποίησαν ἐνταφῆσαι, αὐτοὶ δὲ διὰ μέσων τῶν περιεστρατοπεδευκότων ἔτι νυκτὸς οὐσης διεκπεσόντες ἐφυγον εἰς τὴν πλησίον ὄρεινῆν. Κ.Σ.Ι. Tüner 2002, 68 vd.; Şahin – Adak 2004, 256 vd.

Antik kaynakların eşkiya faaliyetleri olarak gösterdikleri bazı olayları, özgürlüğüne düşkün dağ sakinlerinin yabancı güçlerin bölgeyi ele geçirmesine karşı oluşan yerel ayaklanmaları olarak da görmek mümkündür. Bu bağlamda Pisidya ve Dağlık Kilikya halklarını örnek gösterebiliriz.

Romalılar uzun süre Batı Toros'ları kendi yönetimleri altına almaktan çekindiler. Doğrudan yönetim yerine bölgeyi, kendilerine bağımlı olan yerel krallara devretmeyi yeğlediler. Tüm Akdeniz Havzası'na "Roma barışını" getiren Augustus, Pisidya'nın bazı kısımlarıyla Dağlık Kilikya'nın tümünü Galat Kralı Amnytas'a devretti. Sagalassos ile Kremna arasında yaşayan Sandalio't'lar; yabancı kralın hükümdarlığını kabul etmeyip, yıllar boyu kralın ordularına karşı savaş sürdürdü. Ayrıca, Termessos gibi bazı Pisidya kentlerin, bu savaşta Amyntas'a askeri destek sağlayarak kendi akrabalarına karşı savaşmışlardır.²⁴

Dağlık Kilikya İ.S. 72 yılına kadar art arda Galat, Kapadokya ve Kommagene kökenli dört yabancı kral tarafından yönetilmiştir. Bu krallar, hâkimiyetlerini güçlendirmek amacıyla birçok girişimde bulunmuş, bölgenin yol şebekesini ve kentlerin mimari altyapısını geliştirmişlerdir. Bu girişimlerin birisi de Roma modelini örnek alarak, halkı sayım listesi (*census*) yoluyla haraca bağlamaktı. Kralların çabaları, göçebeliği henüz tamamen terk etmemiş, kabile halinde yaşayan ve özgürlüklerine düşkün olan yerli halkın tepkisiyle karşılaşmış ve bu tepki sık sık isyana dönüşmüştür.²⁵

Yabancı krallara karşı İ.S. 6, 36 ve 52 yıllarında üç büyük ayaklanma olmuştur. Roma Dönemi'nin büyük tarihçilerinden Cassius Dio'nun bir eşkiya faaliyeti olarak gösterdiği İ.S. 6 yılında patlak veren isyan büyük boyutlar almış ve bölgeyi yöneten Kapadokya Kralı Arkhelaos I. Roma ordularından yardım istemek zorunda kalmıştır.²⁶ Aynı durum diğer iki isyan için de söz konusudur. Bu isyanlar kralları zor durumda bırakmış, kendi başlarına bastıramadıkları için Roma'dan askeri destek istemişlerdir. Üçüncü isyanda, isyancılar kıyı bölgelerini uzun süre talan etmiş, Anemurion (Anamur) kentini dahi kuşatmaya cesaret etmişlerdir. Hatta isyancılar Suriye'den gelen Roma birliklerini bile bozguna uğratmayı başarmıştır.²⁷

²⁴ Mitchell 1994a, 95-105; 1994b, 97-103.

²⁵ Shaw 1990, 229 vd.; Lenski 1999, 417 vd.; Feld 2005, 76-81.

²⁶ C. Dio 55.28.3: "Ἰσαυροὶ τε γὰρ ἐκ ληστείας ἀρξάμενοι καὶ ἐς πολέμου δεινότητα προήχθησαν, μέχρις οὗ κατεδαμῶσθησαν ("Talan etmeye kalkışan Isauria'lular, bastırılana dek korkunç bir savaşla karşı karşıya kaldılar").

²⁷ Tac. ann. 12.55.

Bu ayaklanmaların kökeninde hangi nedenlerin yattığını Romalı tarihçi Tacitus açık bir biçimde görmüştür. Kendisi 36 yılının isyanını şu sözlerle anlatmaktadır: *“Bu sırada, Kapadokya Kralı Arkhelaos’a bağımlı olan Kietis halkı, kral onları bizim âdetimize göre sayı listesi hazırlamaya ve haraca bağlamaya zorladığı için, Toros Dağları’nın yükseklerine çekildi ve orada, kralın zor arazide savaşmaya alışık olmayan birliklerine karşı başarılı bir direniş gösterdi; ta ki Suriye valisi Vitellius tarafından 4000 lejyon eri ve yardımcı birlikleriyle bölgeye gönderilen ordu komutanı M. Trebellius, barbarların elinde bulunan iki kaleyi fethedene dek. Küçüğü Karda, diğeri ise Davara ismini taşıyan bu iki kaleyi, Trebellius kuşatma altına aldı, kuşatmayı yarmaya kalkanları kılıçtan geçirtti, geri kalanları ise susuz bırakarak teslim olmaya zorladı”*.²⁸

Yukarıda değerlendirilen kaynaklardan anlaşıldığı gibi; asi ruhlu Batı Toros halkları, Roma’nın çatısı altında 200 yıldan fazla bir süre boyunca uslu durmuş olmalıdır. Eşkıya hareketleri, ancak İ.S. 3. yüzyılın sonlarında krizle birlikte tekrar kendini göstermiştir.

---

²⁸ Tac. ann. 6.41: Per idem tempus Cietarum natio Cappadoci Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscellit locorumque ingenio sese contra imbellis regis copias tutabatur, donec M. Trebellius legatus, a Vitellio praeside Syriae cum quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est) operibus circumdedit et erumpere ausos ferro, ceteros siti ad deditionem coegit.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Adak 2002 M. Adak, Lykia ve Roma, şurada: S. Şahin –M. Adak (ed.), *Likya İncelemeleri I, İstanbul 2002 (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Dizisi 1)*, 129-136.
- Adak 2003 M. Adak, *Welche Trachäer bekämpfte Veranius?*, *Olba VIII*, 2003, 183-193.
- Adak 2004 M. Adak, *Lokalisierung von Olympos und Korykos in Ost-Lykien*, *Gephyra 1*, 2004, 27-51.
- Balance – Roueché 2001 M. Balance – C. Roueché, *Three Inscriptions from Ovacık*, şurada: M. Harrison, *Mountain and Plain*, ed. W. Young, *Ann Arbor* 2001, 87-112.
- Brélaz 2005 C. Brélaz, *La sécurité publique en Asie Mineure sous le Principat (Ier - IIIème s. ap. J.-C.)*. *Institutions municipales et institutions impériales dans l'Orient romain*, Basel 2005 (*Schweizerische Beiträge zur Altertumswissenschaft 32*).
- Davies 2000 G. Davies, *Cremna in Pisidia. A Re-Appraisal of the Siege Works*, *Anatolian Studies* 20, 2000, 151-158.
- De Souza 1999 Ph. de Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge 1999.
- Feld 2005 K. Feld, *Barbarische Bürger. Die Isaurier und das Römische Reich*, Berlin 2005 (*Millennium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr.*).
- Grünewald 1999 Th. Grünewald, *Räuber, Rebellen, Rivalen, Rächer. Studien zu Latrones im Römischen Reich*, Stuttgart 1999 (*Forschungen zur antiken Sklaverei 31*).
- Hopwood 1999 K. Hopwood, *Bandits Between Grandees and the State: The Structure of Order in Roman Rough Cilicia*, şurada: K. Hopwood (ed.), *Organised Crime in Antiquity*, Londra 1999, 177-206.
- Jonnes 2002 L. Jonnes, *The Inscriptions of the Sultan Dağı I*, Bonn 2002 (IK 62)
- Keyser 1997 P.T. Keyser, *Sallust's Historiae, Dioskorides and the Sites of the Korykos Captured by P. Servilius Vatia*, *Historia* 46, 1997, 64-79.
- Lange 1986 O. Lange, *Selge in Pisidien und der Styrax-Baum*, *Der Münzen- und Medaillensammler, Berichte* 26, 1986, 79-85.
- Lenski 1999 N. Lenski, *Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria from the 1st Century B.C. to the 6th Century A.D.*, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 42, 1999, 413-465.
- Mitchell 1994a St. Mitchell, *Termessos, King Amyntas and the War with the Sandaliōtai. A New Inscription from Pisidia*, şurada: D.H. French (ed.), *Studies in the History and Topography of Lycia and Pisidia. In Memoriam A.S. Hall*, Oxford – Northampton 1994, 95-105.
- Mitchell 1994b St. Mitchell, *Amyntas in Pisidien – Der letzte Krieg der Galater*, şurada: E. Schwertheim (ed.), *Forschungen in Galatien*, Bonn 1994, 97-103.

- Mitchell 1995 St. Mitchell, Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and War, Londra 1995.
- Mitchell 1999 S. Mitchell, Native Rebellion in the Pisidian Taurus, şurada: K. Hopwood (ed.), Organised Crime in Antiquity, London 1999, 155-175.
- Nollé – Schindler 1991 J. Nollé – Fr. Schindler, Inschriften von Selge, Bonn 1991 (IK 37).
- Ramsey 1895 W.M. Ramsey, The Cities and Bishoprics of Phrygia, Oxford 1895.
- Rauh 1997 N.K. Rauh, Who were the Cilician Pirates?, şurada: S. Swiny – R.L. Hohlfelder – H.N. Swiny (ed.), Res Maritimae. Cyprus and the Eastern Mediterranean from Prehistory to Late Antiquity, Atlanta 1997, 263-283.
- Riess 2001 W. Riess, Apuleius und die Räuber. Ein Beitrag zur historischen Kriminalitätsforschung, Stuttgart 2001.
- Robert 1937 L. Robert, Études anatoliennes, Paris 1937.
- Robert 1965 L. Robert, Hellenica VIII, Paris 1965.
- Robert 1978 L. Robert, Les conquêtes du dynaste lycien Arbinas, Journal des Savants 1978, 3-48 (= Op. min. sel. VII, 381-426).
- Robert 1980 L. Robert., A travers l'Asie Mineure: Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie, Paris 1980.
- Robert 1987 L. Robert, Documents d'Asie Mineure, Paris 1987.
- Schindler 1972 F. Schindler, Die Inschriften von Bubon (Nordlykien), Wien 1972 (Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse 278).
- Shaw 1984 B.D. Shaw, Bandits in the Roman Empire, Past and Present 105, 1984, 3-52.
- Shaw 1990 B.D. Shaw, Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia, Journal of the Economic and Social History of the Orient 33, 1990, 199-233; 237-465.
- Shaw 1991 B.D. Shaw, Der Bandit, şurada: A. Giardina (ed.), Der Mensch der römischen Antike, Frankfurt 1991, 337-381.
- Smith 1887 A.H. Smith, Notes on a Tour in Asia Minor, JHS 8, 1887, 216-267.
- Sterret 1888 J.R.S. Sterret, An Epigraphical Journey in Asia Minor, Boston 1888.
- Şahin – Adak 2004 S. Şahin – M. Adak, Stadiasmus Patarensis. Ein zweiter Vorbericht über das claudische Straßenbauprogramm in Lykien, şurada: R. Frei-Stolba (ed.), Siedlung und Verkehr im römischen Reich. Römerstraßen zwischen Herrschaftssicherung und Landschaftsprägung. Akten des Kolloquiums zu Ehren von Heinz E. Herzig, Bern 28.-30.06.2001, Bern 2004, 227-277.
- Şahin – Adak 2006 S. Şahin – M. Adak, Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae, İstanbul 2006 (Monographien zur Gephyra 1; baskıda).

- Takmer 2002 B. Takmer, Lykia Orografyası, şurada: S. Şahin – M. Adak (ed.), Likya İncelemeleri I, İstanbul 2002 (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Dizisi 1), 33-51.
- Tüner 2002 N. Tüner, Lykia'nin Yerleşim Coğrafyasında Yeni Lokalizasyonlar, şurada: S. Şahin – M. Adak (ed.), Likya İncelemeleri I, İstanbul 2002 (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Dizisi 1), 63-78.
- Wolff 2003 C. Wolff, Les brigands en Orient sous le Haut-empire romain, Rom 2003 (Collection de l'École française de Rome 308).
- Wörrle 1988 M. Wörrle, Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien, Münih 1988.
- Wörrle 1999 M. Wörrle, Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens III: Ein hellenistischer Königsbrief aus Telmessos, Chiron 9, 1979, 83-111.
- Zimmermann 1996 M. Zimmermann, Probus, Carus und die Räuber im Gebiet des Pisidischen Termessos, ZPE 110, 1996, 265-267.